

ЗА ЕЗИКА НА ЛИЧНИТЕ АКАДЕМИЧНИ ДОКУМЕНТИ НА БЪЛГАРСКАТА МОРСКА ОБРАЗОВАТЕЛНА СИСТЕМА

Кожухаров, А., 2021. *Личните академични документи на българската морска образователна система (1892 – 1946)*. Варна: ВВМУ „Н. Й. Вапцаров“, 204 стр. ISBN 978-619-7428-55-1.

проф. Марияна Цибранска-Костова
Институт за български език – БАН

Авторът на настоящата книга – доц. д.н. Асен Кожухаров, е не само преподавател във Висшето военноморско училище „Н. Й. Вапцаров“ във Варна, но и капитан първи ранг. Затова заглавието на последната му монография не може да буди изненада. Трудът е посветен на личните академични документи на лицата, завършили специално, средно и висше военноморско образование в България за период от повече от половин век, и то същностен за развитието на българската образователна система от Освобождението до времето след Втората световна война. Става въпрос за дипломи, свидетелства, сертификати, които могат да бъдат обработени с методите на архивистиката, систематизацията и типологизацията. Личната информация в тях е отражение на процеси и тенденции в толкова важна сфера за всяко общество, каквато е образователната. Целта на автора е да разкрие значението на този вид документи и да предложи надежден модел за периодизация и класификация. Конкретният обект на изследване, върху който се градят изводите, са осемнадесет институционални архива от общо 14 български града и няколко частни или семейни

сбирки. Открити и описани са 164 лични академични документа, основната част от които се въвеждат за първи път в научно обращение. Обхватът на материала е широк и надежден за целите на изследването: от 1881 г., когато е основано Морското училище в Русе (практически обаче първият издаден личен документ е с дата 1892 г.) до края на Българската монархия. Монографията е посветена на 140-годишнината от създаването на Морското училище.

Дипломите и зрелостните свидетелства са безспорно интересен обект на изследване за историята и помощните исторически дисциплини, но тяхното значение не се изчерпва с тези науки. Те предлагат допълнителна информация за социологията, историята на общото и специализираното образование, за обучението по български език и за първите стъпки на чуждоезиковото обучение, за развитието на административно-деловия стил на българския книжовен език.

Монографията се състои от три глави, заключение и богат приложен апарат във вид на: каталог на използваните извори (възпроизведени в автентичен вид са 38 архивни единици, от които 33 цветни и 5 черно-бели, всички – снабдени с пълна информация за местонахождение, тип емисия, размери, полиграфия, състояние и др. признаци); списък на таблиците; списък на фигурите; списък на използваната литература. Книгата има резюмета на български, английски и френски език.

В началото авторът аргументира въвеждането на термина абривиатура ЛАД – лични академични документи, и обяснява защо го прилага не само към висшето, но и към средното и специализираното образование. Необходимостта бъдещите морски офицери да получат комплексно обучение, заличава формалната разлика в степените и по примера на италианската и австро-унгарската система военноморското образование в България придава на средните училища статута на академии. Въз основа на подвидовата класификация на документите – атестати, зрелостни и майсторски свидетелства, дипломи и свидетелства за висше образование, авторът предлага общото название на помощната историческа дисциплина, занимаваща се с тях, да бъде „атестатика“ или „атестатология“ (с. 7).

Първата глава е посветена на атестатите и зрелостните свидетелства на Морското училище (1892 – 1946 г.). Втората разглежда свидетелства и дипломи на висшето военноморско образование в България. Третата глава се фокусира върху личните академични документи, издавани за придобиване на квалификация в морската образователна система (1900 – 1946) от специалните морски школи и училища, като Огнярното училище, Школата за кандидат-подофицери и моряци специалисти, Практическото рибарско училище и др. Материалът и неговият анализ позволяват да се направят някои важни заключения от по-частен характер за важността на приведените документи.

Първите ЛАД се появяват във връзка със създаването на Морско училище в Русе на 9.01.1881 г., което трябва да подготвя кадри за Флотилията. За

неговото по-нататъшно развитие роля изиграва Законът за народното просвещение от декември 1891 г., който предвижда отварянето на специални училища. Още в първото запазено свидетелство от 1892 г. проличава значението, което се придава на обучението по роден език. Присъствието на учебната дисциплина „Български език“ променя характера на учебния план, тъй като в предходни години всички предмети са преподавани на руски. По спомени на лица в първите свидетелства е присъствал и предметът „Граматика“ (с. 14), но това не е документирано от запазените ЛАД. Постепенно се оформя представата за разделянето на специалните и общообразователните предмети, а сред последните обучението по български неизменно присъства на челните места (с. 20, емисия „Дробняк“ от 1901 г.). За целите и ценностите на образованието свидетелства фактът, че сред общообразователните предмети се нарежда „Закон Божий“, който в емисии от 1910 г. дори е на първо място в листата на общообразователни предмети. Предметът „Български език“ постепенно се преименува на „Български език и литература“, ценностно натоварени са наименованията „Отечествена география“ и „Отечествена история“ (с. 31, емисия „Плакат“ от 1916 г.). Когато в началото на Първата световна война възпитаници на Машинното училище са изпратени да се обучават за морски офицери в Италия и Германия (традиционно силно е влиянието на Императорската кралска академия за търговия и мореплаване в Триест и Кралското военноморско училище в Ливорно), значението на езиковата подготовка все повече нараства. Чуждоезиковото обучение навлиза в програмите на средните технически училища след 1914 г., предимно немски и френски, по-късно английски език. В установената образователна система в България през първите десетилетия на XX в. средното техническо училище (техникум) създава условия за висок образователен ценз и достойно се нарежда до другите два клона – класическата и реалната гимназия. След Първата световна война италианският език става особено популярен във висшите образователни структури на военноморското и икономическото образование (Корабоначалническият курс, Военноморското на Негово Величество училище, Висшето търговско училище). ЛАД разкриват постепенната промяна в концепцията за обема и характера на учебните планове; в тях се оглежда политическата, социалната и институционалната история на Третата българска държава; кръстосват се руското, западноевропейското влияние и опитите за изграждане на самобитна българска образователна система.

ЛАД предоставят частична информация относно правописните реформи, доколкото всяка емисия е съобразена с действащия по това време правопис. Наименованията на учебните предмети разкриват словообразователни и семантични процеси в книжовната лексика на българския език. За пример може да се посочи богатата по обясними причини група термини, свързани с развитието на морското дело и образование. От различни емисии, предимно от сферата

на висшето военноморско образование, се извличат названията: морезнание, мореописание, мореплавание, мореходни предмети, и още: корабоведение, корабоводител, корабоплавание, корабостроение. В тях проличава влиянието на рускоезичните учебни помагала, към които се добавят заемки и чуждици от интернационалната система, като лоция, навигация и много други.

Допълнителни елементи в ЛАД разкриват институционализирането на образователното дело чрез поместването на подписи и печати на специализирани държавни органи, каквито са инспектори и пратеници на Министерството на просвещението (с. 43, емисия „Указ“ от 1924 г.). Други дават основание да се правят заключения за регистъра от оценки и за поведението на обучаващите се в средното специализирано образование по трибална система (с. 25).

С разностранната информация, която извлича от отделните ЛАД, доц. д.н. А. Кожухаров изпълнява своите цели и доказва, че макар да са кратки по обем и еднотипно структурирани по форма, те могат да се оценяват едновременно като исторически документи за развитието на специализираното образование в България, но да бъдат полезни и за отделни частни аспекти на познание. Разбира се, най-изчерпателни са историческите факти за създаването, функционирането, промяната в статута на отделните учебни заведения, свързани с военноморското дело в България. Описанието на всеки документ е комплексно: от външен вид, материал, размери, полиграфия, дизайн, печати и т.н., през поставянето на документа в историческия му контекст на възникване, до съдържанието и характера на образователната система чрез названията на учебните предмети.

Всичко това оправдава заключението на автора, че това са „уникални формални документи, достигнали до нас“ (с. 52).

FOR THE LANGUAGE OF THE PERSONAL ACADEMIC DOCUMENTS OF THE BULGARIAN SEA EDUCATIONAL SYSTEM

Kozhuharov, A., 2021. *The Bulgarian Maritime Education System Personal Identification Academic Papers (1892–1946)*. Varna: Nikola Vaptsarov Naval Academy, 204 pages. ISBN 978-619-7428-55.

✉ **Prof. Mariyana Tsibranska-Kostova, DSc.**

Web of Science ResearcherID: AAS-5668-2020

<https://orcid.org/0000-0002-5699-7503>

Institute for Bulgarian Language

Bulgarian Academy of Sciences

Sofia, Bulgaria

E-mail: tzibran@ibl.bas.bg